

Mgr. Michael Murad, Mgr. Josef Kraus, Ph.D.

Kurdská diaspora ve střední Evropě, její reakce na aktuální vývoj v Sýrii a Iráku a predikce dalšího vývoje

The Kurdish Diaspora in Central Europe its Response to Actual Development in Syria and Iraq, and Predictions of Further Development

RECENZOVANÝ
ČLÁNEK

Vojenské rozhledy, 2015, roč. 24 (56), č. 2, s. 119–131, ISSN 1210-3292 (tištěná verze), ISSN 2336-2995 (on-line).
doi: 10.3849/1210-3292.24.2015.03.119-131

Abstrakt:

Tento článek se zabývá kurdskou diasporou ve střední Evropě na pozadí probíhajícího konfliktu s tzv. Islámským státem. Kurdové jsou v současnosti jedním z hlavních aktérů tohoto silného regionálního konfliktu, přičemž jejich silné diaspory v Německu a Rakousku na tuto situaci nutně musí reagovat. Přiblížen je zde tak nejen aktuální stav na syrsko-iráckém bojišti, ale především reakce kurdské diaspory v Evropě. Pro českého čtenáře je zde vytvořen krátký exkurs do situace Kurdů v České republice, jakkoli tato komunita není v porovnání s Německem či Rakouskem příliš početná a významná. Výstupem textu je také pokus o predikci možných budoucích scénářů vývoje situace. Nutno ihned dodat, že současný dynamický vývoj ohledně zapojení Turecka do konfliktu nejen proti Islámskému státu, ale především vůči kurdským bojůvkám, jakoukoli predikci výrazně znesnadňuje.

Abstract:

Following article deals with the Kurdish diaspora in Middle-Europe at the background of current conflict with so called Islamic State. Kurds are one of the main actors of this strong regional conflict and their diaspora in Germany and Austria are forced to react to such a situation. The text is focused not only on actual situation in Syria and Iraq, but mainly on Kurdish reaction towards it. Not only for Czech reader there is interesting part dealing with Kurdish community in Czech Republic, although this diaspora is not as numerous and strong as in Germany or Austria. One of the important outcomes of the article is an attempt to predict future scenarios of Kurds situation development. But it is necessary to mention the high dynamics of conflict with Islamic State complicates any such an attempt of prediction.

Klíčová slova:

Kurdové, diaspora, Islámský stat, islámský radikalismus, terorismus, PKK.

Key words:

Kurds, Diaspora, Islamic State, Islamic Radicalism, Terrorism, PKK.

Úvod

Situace kolem vytvoření tzv. Islámského státu (či Islámského chalífátu, Da'esh, ISIS atd.) představuje v současnosti jednu z největších bezpečnostních výzev nejen regionální bezpečnosti Blízkého východu, ale jedná se o problém zasahující i do geograficky vzdálenějších oblastí Evropy či USA. Velké množství aktérů vstupujících do ozbrojeného konfliktu na území Sýrie a Iráku činí z na první pohled jednoduchého boje proti Islámskému státu (dále jen IS) velice komplikovanou záležitostí. [1] Kromě silné náboženské dimenze konfliktu je zde přítomna také dimenze etnická, která začala být důležitá teprve s útoky radikálů z IS na kurdské pozice v Sýrii i Iráku. Reálná hrozba etnického čištění až možné genocidy na kurdských územích dobývaných IS pochopitelně aktivovala k obraně nejen Kurdy žijící v postižených a blízkých oblastech, ale také Kurdy v evropské diaspoře. Jak je tato diaspora velká, jakým způsobem funguje a jak reaguje na současné ohrožení kurdských oblastí ze strany radikálů z IS, to jsou hlavní tematické otázky tohoto textu. Geograficky je studie zaměřena na území Německa, Rakouska a České republiky. První dvě země jsou zde uvedeny z toho důvodu, že se v nich nacházejí silné kurdské komunity. Česká republika je zde logicky uvedena kvůli atraktivnosti a hodnotnosti pro českého čtenáře. Této stěžejní části ještě předchází krátké uvedení do konfliktu mezi syrskými a iráckými povstalci napadajícími kurdská území. Jedním z výstupů textu je nastínění možného vývoje reakce kurdské diaspory na probíhající konflikt. Autoři si pochopitelně nečiní ambici na přesnou predikci budoucího stavu. Zejména v konfliktu s IS, na němž participuje tak velké množství aktérů a ovlivňuje jej doslova ohromné množství proměnných, je jakýkoli pokus o načrtnutí možného vývoje blízko věštění z koule. Ovšem v případě přístupu kurdské diaspory ke konfliktu s IS lze už identifikovat několik základních proměnných a načrtnout několik směrů, jimiž se Kurdové v Evropě mohou vydat. Do značné míry autoři své poznatky a postřehy opírají o řadu rozhovorů vedených v rámci kurdské diaspory, která sama počítá s různými scénáři budoucího vývoje situace na Blízkém východě a vlastních aktivit jimi ovlivněných.

Zatažení Kurdů do konfliktu v Sýrii a Iráku

V první fázi syrské krize od roku 2011 vyvíjející se postupně v občanskou válku stojí většina kurdské populace Sýrie (odhadem 2 až 2,5 milionů Kurdů tvořících 10–15 % obyvatel Sýrie) mimo ozbrojený konflikt vůči prezidentovi Asadovi a nestaví se ani na jednu z bojujících stran. Lze sice zaznamenat menší kurdské angažmá v proasadovských i opozičních silách (zejména v Syrské osvobozené armádě), ovšem jednalo se o sporadické a méně významné epizody syrské občanské války. Kurdové se spíše soustředili na obranu vlastního území a tvorbu jakési přirozené autonomie bez zásahů Asadových vojsk i rebelů. Dokonce na začátku roku dochází k podpisu dohody mezi Syrskou osvobozenou armádou a kurdskou Lidovou obranou jednotkou (Kurdish People's Protection Units – Yekîneyên Parastina Gel), jakéhosi nepsaného představitele obrany Kurdů v Sýrii, zaručující příměří mezi oběma sporadicky bojujícími skupinami [2] Posun v jejich angažovanosti ovšem nastal v momentě, kdy se stali přímým terčem náboženských radikálů ze skupiny an-Nusra a tzv. Islámského státu v Sýrii a Levantě (ISIL,

budoucí IS). Počátek zintenzivnění bojů mezi rebely a Kurdy lze umístit do poloviny roku 2013, přičemž až do jeho konce se kurdským bojovníkům na syrském bitevním poli daří a v listopadu dokonce oznamují svůj plán na vytvoření autonomní kurdské vlády v Sýrii. [3]

V březnu roku 2014 se ale Kurdové dostávají do defenzivy pod tlakem vznikajícího IS, přičemž všeobecně nejznámějším případem je bitva o syrsko-kurdské město Kobani (či Kobane) a jeho okolí. Bitva o toto město na syrsko-tureckých hranicích skončila ve prospěch Kurdů až v lednu 2015 a znamenala stovky mrtvých, desítky tisíc uprchlíků a až 80 % celého města zničeného. [4] Mnohem zajímavější ale na dlouhé bitvě o Kobani jsou její mezinárodní důsledky a dopady na kurdskou diasporu. Kobani bylo doslova spouštěčem zájmu západní společnosti o problémy Kurdů v syrské občanské válce. Rovněž to vedlo k jasnému označení ISIL (resp. IS) coby extremistického a agresivního aktéra schopného etnických čistek či dokonce genocidy. Bitva o Kobani také rychle aktivovala do té doby spíše pasivní kurdskou diasporu v Evropě, která najednou vnímala jako životní potřebu pomoci svým etnickým bratřím a upoutat pozornost západních mocností pro vyvinutí tlaku na Turecko. To se totiž stalo naprosto klíčovým hráčem v oblasti a sehrálo významnou roli během bojů v Kobani. Turci mají eminentní zájem na vyřešení syrského konfliktu k vlastní spokojenosti. Musí ovšem pečlivě balancovat s kurdskou kartou. Kurdové tou dobou byli IS napadáni jak v Sýrii, tak na území vlastní autonomie v Iráku. Ankara byla pod silným mezinárodním tlakem, aby Kurdům bojujícím za záchranu vlastního města a ušetření obyvatel etnických čistek ze strany IS pomohla, nebo alespoň umožnila průjezd kurdským bojovníkům (tzv. pešmergům) přes turecké území. Toho se ale Turci velice dlouho zdráhali a dokonce byli nuceni násilím potlačovat protesty na vlastním území, kdy turečtí Kurdové vyjadřovali nespokojenost s jednáním turecké vlády. Během potlačování těchto protestů bylo dokonce 12 lidí usmrceno. [5]

Nakonec ale Turci umožnili na sklonku října roku 2014 průjezd kurdských sil do Kobani, což znamenalo obrat v dosavadních bojích a postupné odrážení útočnicků z IS. [6] Turecká motivace k zaujetí takovéto pozice je dána vlastními bezpečnostními zájmy. Turecko má dlouhodobé problémy se separatistickými tendencemi kurdské menšiny na svém území. Podpora pro Turky tolik problémových Kurdů by se časem mohla obrátit proti nim samotným. Obavy z toho, že dnes vyzbrojí a podpoří Kurdy, aby ti proti nim zítra tyto zbraně obrátili, jsou v současnosti hlavním bezpečnostním dilematem Ankarý v konfliktu na sousedních územích. Vítězství Kurdů v Sýrii a jejich nejasná budoucnost doslova hrozí vytvořením další kurdské autonomie (po autonomii irácké) a znovuaktivování kurdského protitureckého boje za vizi samostatného a velkého Kurdistánu. Tyto realie a podmínky jsou tím, s čím musí i kurdská diaspora počítat, a významně tak ovlivní její chování, plány a cíle. Přestože Kurdové v Turecku mají možnosti poměrně omezené, jsou pod drobnohledem turecké vlády, která jejich hlas nejenže nerespektuje, ale také systematicky potlačuje, jeden z jejich dlouho vězňených představitelů – zakladatel Kurdské strany pracujících (PKK) Abdullah Öcalan – znovu vyzval své následovníky, aby upustili od násilí a ozbrojeného boje vůči Turecku. [7]

Velký zvrat se ale udál v průběhu dopisování tohoto textu, kdy nejdříve 20. července 2015 došlo k masivnímu sebevražednému útoku v tureckém městečku Suruc u hranic se Sýrii (nedaleko města Kobani), který zabil 31 lidí a byl připsán Islámskému státu (ovšem měl být proveden tureckým občanem kurdského původu), [8]

a poté 2. srpna 2015, kdy byl podniknut sebevražedný útok na turecké vojáky ve městě Dogubayezit, přičemž osm příslušníků turecké armády bylo zabito a na třicet zraněno. Z tohoto útoky turecká vláda okamžitě obvinila kurdskou PKK.[9] Tyto dvě události znamenaly značné pobouření (nejen) turecké veřejnosti, jejíž hněv se obrátil vůči IS, Kurdům a samotné turecké vládě obviňované ze špatné politiky vůči probíhajícímu konfliktu. Prakticky okamžitě ohlásilo Turecko odstartování letecké kampaně vůči cílům IS a PKK na syrském a iráckém území. Spojené státy ústy prezidenta Baracka Obamy okamžitě podpořily turecký boj proti terorismu a přislíbily účast na náletech, které již v současnosti probíhají. Vůči Turecku se ale vzdmlula v této souvislosti také vlna kritiky, jejíž nosnou myšlenkou je osočení Turecka z toho, že nálety proti IS používají pouze jako záminku pro cílené útoky na kurdské cíle, kterým turecké letectvo věnuje mnohem větší pozornost. Tento nepoměr je přitom velice silný. Podle informací serveru Business Insider[10] došlo v této chvíli (13. 8. 2015) již k 300 náletům na pozice PKK, zatímco pouze 3 byly vedeny na cíle IS. Tento přístup si podle serveru vysluhuje neoficiální kritiku ze strany amerických vojenských a politických kruhů. Je tedy zřejmé, že Turecké angažmá je motivováno a cíleno především vůči kurským bojovníkům, což vede k eskalaci turecko-kurdského napětí nejen v tomto regionu. Kurdská diaspora v evropských zemích tak bude muset reagovat na tento nový vývoj.

1. Kurdská diaspora v Evropě

Byť se současné střety mezi Islámským státem a kurdskými bojovníky odehrávají na území, které bývá řazeno ke Kurdistánu, či v jeho okolí, díky poměrně masivní kurdské emigraci jsou tyto události do značné míry internacionalizovány a přeneseny mimo region. [11] Kurdské komunity jsou dnes přítomny v mnoha evropských metropolích a představují významného aktéra, který je pro Kurdy samotné v mnoha ohledech velmi důležitý (zejména pro Kurdy turecké, kteří v diaspoře tvoří většinu). [12] Přesný počet Kurdů v Evropě je velmi obtížné určit. Jednoznačně největší je komunita v Německu, kterou tvoří dle nejčastějších odhadů více než 800 000 Kurdů. [13] V Rakousku, kterému se budeme taktéž věnovat, je pak Kurdů přibližně 100 000. [14] V porovnání s těmito zeměmi je počet Kurdů v České republice velmi malý – celkem jich zde žije asi 250 až 300. Odhaduje se, že diaspora obecně tvoří přibližně třetinu všech Kurdů. Její příslušníci se dlouhodobě orientují na své domovské země, respektive na Kurdistán, usilují o změnu politiky hostitelských zemí ke státům, ze kterých pocházejí, především ke kurdské otázce, informují veřejnost o situaci Kurdů a diaspora také sehrála klíčovou roli pro kurdský nacionalismus. Kurdové jsou přitom velice aktivní diasporou. Diaspora v západní Evropě je výsledkem změny, kterou kurdská emigrace zaznamenala v 60. letech minulého století, kdy odchází Kurdové i do Evropy, zatímco dříve odcházeli (ať již nuceně, či dobrovolně) spíše do okolních zemí, či do větších měst států, které obývali. [15] Kurdské komunity v Evropě se začaly formovat v souvislosti s poptávkou po pracovní síle, kdy po dělnících z jihu Evropy přichází na západ i občané Turecka. Nejvíce jich přichází do Německa, turecké a kurdské komunity ovšem nalezneme i v zemích Beneluxu, v Rakousku, Švýcarsku či ve Francii. Počet Kurdů v této migrační vlně je nejvyšší v 70. letech, kdy jsou rekrutováni zejména dělníci z východu Turecka. I přes postupné zastavení aktivního nábory migrace pokračuje a postupně přichází i celé

rodiny. [16] Tito Kurdové poměrně často přichází jako „turečtí hostující pracovníci“, ovšem postupně se stále více díky kurdským organizacím zajímají o vývoj v Kurdistánu spolu s tím, jak se prosazují kurdské politické a kulturní organizace, a uvědomují si svou odlišnost od etnických Turků. Klíčovou roli pro organizování a politizaci diaspory však sehrála druhá skupina kurdských migrantů – studenti. Ti přichází do Evropy již v padesátých letech a zakládají v německém Wiesbadenu první Kurdskou studentskou unii v Evropě (KSSE). Dominují zejména iráčtí a syrští Kurdové a během následujících dvou desetiletí vzrostl počet členů KSSE na takřka 3 000 (a to na obou stranách železné opony). Třetí skupina kurdských migrantů se začíná formovat zejména po neúspěchu povstání v Iráku vedeném Barzánim v roce 1975, kdy do Evropy přichází první vlna (iráckých) kurdských politických uprchlíků. Další uprchlíci přicházeli v souvislosti s vývojem v Turecku (armádní puč v roce 1980) či v Íránu (po islámské revoluci 1979). Ti posílili kurdské studentské hnutí a ještě více jej politizovali. Postupně také docházelo k zakládání dalších kurdských organizací. [17] Právě příchod uprchlíků změnil do značné míry charakteristiku kurdských imigrantů a komunita je tak více diverzifikována. Do roku 1975 přicházeli do Evropy zejména mladí a svobodní muži pocházející z vyšší a střední třídy, kteří byli vzdělaní, politicky angažovaní, u kterých hrálo náboženství minimální roli, či naopak muži z venkovských oblastí s nízkým vzděláním, minimálně politicky angažovaní, ovšem nábožensky více zaměřeni. [18] Charakter kurdské komunity žijící v jednotlivých evropských zemích se liší. Zatímco do Německa přicházeli zejména méně vzdělaní „hostující“ pracovníci, do Švédska pak přicházejí spíše vzdělanější uprchlíci – kurdští intelektuálové. Mezi původně apolitickými Kurdy v Německu (zejména u tzv. druhé generace) tak „slavila“ větší úspěchy Kurdská strana pracujících (PKK), mající svůj původ na území Turecka. Tato organizace jako první pochopila význam evropské diaspory a do určité míry se jí dařilo tmelit i Kurdy nepocházející z Turecka. Organizace a politické strany působící mezi evropskými Kurdy ovšem reflektují roztříštěnost kurdské politiky na území samotného Kurdistánu. Časté tak je, že jednotlivé politické skupiny organizují vlastní akce (typicky oslavy Nowruzů) a vzájemně nespolupracují. [19] Diaspora sehrála velkou roli v rozvoji kurdského nacionalismu (existovaly zde vhodné podmínky např. pro šíření kurdských textů) a byla důležitá i pro rozvoj kurdské kultury a větší informovanost Evropanů o Kurdech jako takových (např. prostřednictvím oslav kurdského nového roku), ovšem role diaspory je klíčová i v dalších ohledech. Diaspora má dlouhodobě velký potenciál (zejména pro PKK, ovšem i pro další organizace) pro legální i ilegální shromažďování větších finančních prostředků na aktivity v domovské zemi (v ojedinělých případech i výběr nedobrovolný) či pro rekrutování bojovníků a dalšího personálu. [20] Spolu s krizí spojenou s nástupem Islámského státu se ovšem dařilo v některých případech tyto rozdíly překonávat a zejména boj o syrské Kobani dokázal do určité míry evropské Kurdy sjednotit. Masových protestů, které byly organizovány v průběhu podzimu roku 2014 v evropských městech se silnou přítomností kurdské diaspory, se tak účastnili sympatizanti různých politických stran z různých částí Kurdistánu a vyjadřovali tak svou solidaritu s PKK/PYD a s pešmergy. Cílem protestů bylo poukázat na situaci Kurdů v Sýrii a přimět hostitelské země k reakci, stejně tak jako upozornit na laxní přístup Turecka, které uzavřelo hranici v okolí Kobani a odmítalo mj. pustit irácké pešmergy na pomoc syrským Kurdům. Turecko tak kvůli aktivitě diaspory čelilo silnému tlaku. Zajímavé je, že na těchto demonstracích byly v hojné míře prezentovány vlajky PKK,

respektive PYD a podobizny jejího zakladatele Abdullaha Öcalana. I díky těmto demonstracím a boji Kurdů na severu Sýrie a Iráku se však stali Kurdové známi pro většinu Evropanů a lze očekávat, že již nebudou tak často spojováni s terorismem, jako tomu bylo v devadesátých letech. Zejména situace v Kobani je pro Kurdy důležitá i z dalšího důvodu – jde o první případ, kdy byli iráčtí pešmergové oficiálně rozmístěni mimo Irák a také byla tato vojenská účast Kurdské regionální vlády uznána západem. [21] Aktuální vývoj ohledně teroristických útoků na turecké půdě a současné probíhající letecké kampani ze strany Turecka vůči PKK je tak čerstvý, že kurdská diaspora v Evropě doposud nestačila adekvátně zareagovat.

2. Kurdské komunity ve střední Evropě

2.1 Němečtí Kurdové

Jak je již naznačeno výše, kurdská komunita v Německu je nejpočetnější z diaspory a byla utvářena zejména z příchozích pracovníků z Turecka, ovšem její součástí tvoří i studenti, uprchlíci či kurdští intelektuálové. Dominantním aktérem mezi německými Kurdy je od 90. let PKK, která má dle odhadu německých bezpečnostních složek přibližně 13 000 přívrženců. Ještě větší je ovšem její mobilizační potenciál, kdy dokáže na „své akce“ přilákat až takřka 40 000 účastníků. [22] Nepůsobí zde ovšem pouze PKK, celkový počet kurdských organizací lze odhadnout na více než 150. V Německu je navíc nejpočetnější turecká komunita a komunita Jezídů, tudíž je logické, že politický aktivismus těchto skupin a konflikt přenesený z domovské země se stal viditelným i na veřejnosti a konflikt ze země původu byl do určité míry přenesen do Německa. I kvůli konfrontační taktice, kterou si Kurdové osvojili zejména v 90. letech minulého století, se stal jejich aktivismus problémem vnitřní bezpečnosti Německa a nikoliv pouze vnitrostátní záležitostí Turecka. Ve větších německých městech byly realizovány útoky na turecké instituce, cestovní kanceláře a další turecké podnikatele. [23] Docházelo i ke střetům mezi sympatizanty turecké nacionalistické organizace Šedých vlků se sympatizanty PKK či ke střetům mezi soupeřícími kurdskými organizacemi. [24] Německé úřady tak začaly uvažovat o postavení PKK mimo zákon, přičemž v roce 1992 PKK označuje Německo za svého druhého nepřítele po Turecku (z důvodu spolupráce mezi těmito dvěma státy) a útočí na německé cíle, což vedlo ke kriminalizaci PKK. Zákaz její činnosti přichází v roce 1993, což ještě více eskaluje kurdský aktivismus proti německým cílům. Aktivita PKK v Německu dosáhly svého vrcholu v roce 1999, po zadržení Abdullaha Öcalana, vůdce PKK, v keňském Nairobi, kdy se kurdští protestující pokusili vtrhnout na izraelské velvyslanectví v Berlíně a tři z nich přišli o život. [25] Po těchto událostech se tlak Německa na PKK ještě zvýšil a Kurdové byli stále více vnímáni německou společností negativně. Od této doby se metody, ke kterým se diaspora uchyluje, mění a stávají se méně konfrontačními. Částečně se mění i agenda, kdy se Kurdové do určité míry orientují i na vlastní práva v Německu, a nikoliv pouze na Turecko či např. na práva žen. Mobilizační proces se stal méně militantním a získává charakter organizace občanské společnosti. Zatímco v 90. letech bylo cílem upoutat pozornost směrem k situaci Kurdů v Turecku, dnes usilují o dekriminalizaci PKK a o narovnání svých práv jako občanů Německa za tímto účelem organizují různé protesty, stávky či petice. [26] V diaspoře

je pochopitelně reflektován i probíhající mírový proces v Turecku. Důležitou roli diaspory, jejíž vztah k Turecku je velmi opatrný, v tomto procesu si uvědomují jak Turci, tak např. sám Öcalan, který jí adresoval zvláštní poselství. [27] Klíčovou agendou kurdské komunity v Německu v posledním roce se stal kurdský konflikt s Islámským státem. Ten také může mírový proces ohrozit. PKK úspěšně mobilizuje své sympatičtější zejména ve vztahu ke střetu islamistů s Kurdy na severu Sýrie a Iráku. Do střetů v Sýrii je zapojená PYD, což je místní odnož PKK. Způsobů, jakým je diaspora do konfliktu zapojena, je několik. PKK rekrutuje v Německu nové bojovníky, kteří odcházejí do Sýrie bojovat, přičemž vychází z dlouhodobých zkušeností a oproti islamistům se jí daří působit více stranou pozornosti bezpečnostních složek. [28] Cílí především na mladé muže, které láká na dobrodružství a akcentuje jejich lásku k „domovu“. Zde sehrály roli i záběry ze zničeného Kobani, které náboru pomohly a diasporu mobilizovaly. [29] Příchodu nových bojovníků se na druhou stranu brání zástupci vlády iráckého Kurdistanu. Ti opakovaně upozorňují na to, že jim spíše než personál schází odpovídající vybavení a výzbroj. Od cesty do Kurdistanu za boji zrazují i Evropany (ale také Američany či Kanadány) s tím, že kurdské právo neumožňuje využívání cizinců po boku pešmergů. Dokonce jsou známy i příklady příslušníků diaspory, kteří odešli do Kurdistanu, prošli výcvikem, ovšem vrátili se do Evropy a čekají na případný telefonát, jenž by je zavolal zpět do Kurdistanu. [30] Volání po vyzbrojení vyslyšelo právě Německo, které již na konci léta roku 2014 poslalo přímo do iráckého Kurdistanu první zbraně a další výbavu. Diaspora je také zapojena do organizování demonstrací, které jsou zaměřeny na kritiku tureckého postoje k Islámskému státu a které se snažily upozornit na situaci spojenou s Kobani. Obdobné demonstrace se na podzim pořádaly v mnoha evropských městech, jako reakce na aktuální dění na severu Sýrie. V několika případech došlo i k přenesení konfliktu a k násilí, kdy se němečtí Kurdové střetli se saláfisty. K nejzávažnějším incidentům došlo v říjnu 2014 v Hamburku a v Celle. Dne 7. října 2014 se přibližně 400 Kurdů shromáždilo před jednou z hamburských mešit k protestu proti útoku Islámského státu na Kobani, ovšem zaútočil na ně přibližně stejně velký dav saláfistů vyzbrojených noži, mačetami či kovovými tyčemi na otáčení kebabu, kdy došlo k několika zraněním. Ve stejný den došlo ke střetu zejména mezi Jezidy a islamisty (převážně z Čechenska) v Celle poté, co místní radikální duchovní vyzval k útoku na Jezidy. Dalším příkladem mohou být srpnové střety v Herfordu. Během kurdské demonstrace v Mnichově pak došlo k obsazení kanceláří CSU, ovšem masové demonstrace byly zaznamenány i v dalších německých městech, tentokrát již s klidným průběhem. [31] Diaspora také organizuje humanitární pomoc oblastem postiženým boji.

Poté, co Kurdové slavili vojenské úspěchy, se pozornost diaspory nyní opět soustředí na výzvy k propuštění Abdullaha Öcalana z vězení a na pozici PKK – ta je v Německu stále zakázána a figuruje na seznamu teroristických organizací Evropské unie i USA. PKK, respektive PYD však hraje velmi důležitou úlohu v bojích na severu Sýrie, kde působí po boku bojovníků Kurdské regionální vlády, tedy spojenců Německa. Německo se tak dostává do složité situace, kdy se z bývalého nepřítele stává v podstatě spojenec. Lze očekávat, že diskuse o postavení PKK bude pokračovat, ovšem rychlou legalizaci PKK očekávat nelze, zvláště v kontextu současných bojů mezi skupinou a tureckou armádou.

2.2 Rakouští Kurdové

Do Rakouska přicházeli kurdští studenti a po roce 1964 také dělníci z Turecka. Ovšem počet Kurdů a jejich aktivity v Rakousku byly až do 70. let minulého století omezené. Vzhledem k neutralitě Rakouska během studené války se však Vídeň postupně stala důležitým místem exilu pro Kurdy z Iráku a z Íránu. Formují se zde různé kurdské organizace, které opět odpovídají politickým stranám v Kurdistanu, včetně PKK. Tyto strany reagují na situaci v domovských zemích, tudíž dochází k jejich rozpadům na různé frakce, tak jako se tomu děje v Kurdistanu. Zdaleka největší skupinu Kurdů v Rakousku představují Kurdové z Turecka, nejméně je Kurdů ze Sýrie. Organizaci diasporu dominují sekulární politické strany, přičemž ty organizují samostatně různé protestní akce či oslavy. Častěji organizují společné akce Kurdové z Iráku a z Íránu. Obdobně jako je tomu v Německu, i v Rakousku lze u mladších Kurdů zaznamenat orientaci jejich aktivit nejenom na Kurdistan, ale i na Rakousko a jeho politiku. Rakousko udržuje dlouhodobě poměrně úzké vazby s Kurdskou regionální vládou v Iráku, kdy je prezident Heinz Fischer dlouholetým přítelem současného prezidenta KRG Masúda Barzáního. [32]

V Rakousku odhadují bezpečnostní složky, že přibližně 10 % ze všech Kurdů sympatizuje s cíli a s aktivitami PKK a také je mohou aktivně podporovat. Organizace sympatizující s PKK jsou sdruženy ve spolku Feykom. [33] Své spolky ovšem mají i organizace Kurdů z dalších zemí.

I Rakousko zažilo přenesení politiky z domovských zemí (díky přítomnosti početné turecké komunity), byť v daleko menší míře než sousední Německo. Před krizí spojenou s Islámským státem došlo např. ve Vídni v říjnu 2011 k demonstraci svolané tureckými organizacemi, na které došlo i k protikurdským výrokům ze strany tureckých nacionalistů (sympatizantů tzv. Šedých vlků). [34] Rakouští Kurdové ukázali svou mobilizační schopnost během podzimu loňského roku, v reakci na dění na severu Sýrie. Den po střetech mezi saláfisty a Kurdy na demonstracích v Německu došlo ke konfliktu i na demonstraci v rakouském Bregenzu. Několik set Kurdů pochodovalo městem, když došlo k jejich napadení skupinou Čečenců a Turků. Dva muži utrpěli vážná zranění a pět osob bylo zadrženo. Demonstrace se obdobně, jako tomu bylo v celé Evropě, soustředila na kritiku tureckého postoje a na výzvy k mezinárodní pomoci. Klidnější průběh (byť byly drobné incidenty zaznamenány) již měla demonstrace organizovaná ve stejný čas Vídni, kde demonstrovalo přibližně 3 000 Kurdů společně s levicovými aktivisty. [35] Pár dní před touto demonstrací zablokovalo asi 300 kurdských aktivistů vídeňský okruh u rakouského parlamentu. Na začátku listopadu se pak uskutečnily menší demonstrace ve Vídni, Salzburku, Štýrském Hradci a Linci (až 300 účastníků). [36]

2.3 Čeští Kurdové [37]

Nepříliš početná kurdská komunita se na území České republiky začala formovat v 60. letech minulého století, a to zejména díky studentům ze „sprátelených“ socialistických zemí. Přicházeli sem studenti z Iráku, Íránu a v menší míře i ze Sýrie. V porovnání se západní Evropou absentuje pracovní imigrace z Turecka. V Československu působil Svaz kurdských studentů (ten byl napojen na svaz evropský). Po roce 1989, kdy se tento

svaz fakticky rozpadl, neměli Kurdové až do roku 2003 žádnou formální organizaci. Postupně se také po pádu komunistického režimu mění charakter komunity, kdy získávají převahu Kurdové z Turecka. Po několika pokusech vzniká Kurdské občanské sdružení (KOS), které je zejména kulturní organizací sdružující Kurdy ze všech zemí bez ohledu na politickou příslušnost a sympatie. Členů sdružení je přibližně 150. Sdružení neorganizuje pouze kulturní akce (např. oslavu Nowruzu – nového roku), které mají mnohdy politický přesah, ale i různé petice a protesty, které jsou orientovány jak na domovské země, tak na Českou republiku.

Fakt, že sdružení zahrnuje všechny Kurdy, v praktické rovině způsobuje určité komplikace a mezi Kurdy se příležitostně objevují spory týkající se např. prezentace jednotlivých politických stran (zejména PKK) na jimi organizovaných akcích, s čímž část komunity nesouhlasí. Činnost sdružení se orientuje dlouhodobě zejména na dění v Turecku a v Sýrii, kdy po vypuknutí syrského konfliktu v roce 2011 stáli členové za organizováním protestů proti syrskému režimu, na kterých se zejména zpočátku objevovaly kurdské vlajky. Nověji se v rámci svých omezených možností Kurdské občanské sdružení zapojilo do demonstrací proti Islámskému státu či politice Turecka v průběhu minulého roku, respektive se podílelo na spolupořádání těchto demonstrací. V Praze se uskutečnily na podzim roku 2014 celkem tři demonstrace věnované situaci v Kobani. Dvě z demonstrací se uskutečnily v říjnu přímo před tureckým velvyslanectvím (respektive v jednom případě zde končil pochod z Vítězného náměstí) a soustředily se na kritiku turecké nečinnosti. Jedna demonstrace se pak uskutečnila na Náměstí republiky (1. listopadu 2014). Tuto demonstraci a demonstraci z 12. října organizovala iniciativa Ne rasismu, která se obrátila na Kurdské občanské sdružení se žádostí o podporu, předchozí demonstraci před tureckým velvyslanectvím pak organizovalo KOS. Všechny demonstrace navštívilo několik desítek levicových aktivistů a o něco menší počet Kurdů zejména ze Sýrie, Turecka a Iráku. Zatímco dříve byly podobizny Ócalana prezentovány na veřejnosti jen výjimečně (např. na oslavách Nowruzu), na těchto demonstracích byly (spolu s vlajkou PYD) poměrně četné. Stejně tak se objevily transparenty podporující PKK. [38] Zájem médií o demonstrace byl v porovnání s obdobnými akcemi na západě minimální. Situace v Sýrii se v průběhu roku 2014 promítla i v KOS samotném, kdy sympatizanti PYD začali spolu s rostoucím vlivem PYD na politiku Kurdů v Sýrii více ovlivňovat směřování sdružení a jeho veřejné projevy. Vývoj v Kobani ovšem potenciální rozpory mezi Kurdy utišil a Kurdy sjednotil, PYD tak získala plnou podporu Kurdů v České republice (Respondent 1, rozhovor, 18. 12. 2014, Praha). Ovšem lze se domnívat, že v budoucnu, i vzhledem k odlišné situaci v jednotlivých domovských zemích Kurdů a k působení více kurdských politických subjektů na území ČR, může dojít ke vzniku další kurdské organizace založené na zemi původu jejích členů. Dále Kurdové zorganizovali humanitární pomoc, která šla částečně přes Kurdy v Německu. Vzájemné propojení českých a německých Kurdů tak bylo tímto gestem ještě posíleno a slibuje do budoucna příležitost pro těsnější vazby.

Místo závěru identifikace možného vývoje

Eskalace násilí v oblasti Blízkého východu s nástupem tzv. Islámského státu, který začal útočit nejen na syrskou a iráckou vládu, ale také na odlišné náboženské a národnostní skupiny, vede nutně k obranné reakci postižených minorit, mezi nimiž vyniká odpor Kurdů. Že je jakékoli vyjednávání a snahy o mírové řešení sporu mezi Kurdy a IS nesmyslné, je více než zřejmé. Kurdové tak budou muset i nadále využít k vlastní sebeobraně násilí, resp. ozbrojený odpor. K efektivnímu ozbrojenému odporu je ale třeba získat podporu externích hráčů, ať už evropských států, nebo lokálních mocností – Turecka. Jak již bylo zmíněno, Turecko je klíčovým vnějším aktérem současného konfliktu v Sýrii a bez jeho aktivní či pasivní podpory jsou kurdské možnosti obrany značně omezené (viz příklad s obléháním města Kobani). Zřejmě i z toho důvodu lze vnímat čerstvou Öcalanovu výzvu k ukončení bojů proti Turecku jako gesto demonstrující odmítnutí boje proti Ankaře, když je zde přítomen mnohem nebezpečnější aktér ohrožující jak Turky, tak Kurdy. Deklaratorní odmítnutí protitureckého násilí má uklidnit Ankaru z jejích obav o posílení, vyzbrojení a aktivizace kurdského elementu v celém regionu. Tím, že by Kurdové nepředstavovali takovou hrozbu, by Turci mohli být více nakloněni podpoře kurdských bojovníků proti IS, nebo by jí alespoň mohli přestat aktivně bránit. Vzhledem k současnému vývoji situace je ale zřejmé, že desítky let trvající obavy a nedůvěru nelze vyvrátit pomocí několika prohlášení čelných představitelů jedné z kurdských frakcí. Nedávné teroristické útoky s kurdskou stopou dokonce způsobily opětovné rozhoření vzájemného násilí. Aktuálně se tak nedá očekávat, že by z turecké strany mělo docházet ke stejným ústupkům jako v případě Kobani a tureckou pozici může zvrátit pouze silný tlak ze strany Evropy a Spojených států či nějaký výrazný zvrat na bojišti s IS. K vytvoření evropského tlaku je ovšem zapotřebí především aktivit kurdské diaspory v Německu, Francii, Beneluxu a Rakousku. [39] Veřejné, rázné a rozhodné odmítnutí násilí, ať už vůči Turecku, nebo během vytváření onoho tlaku na evropské země, je jistě jednou z možností, jak získat na svou stranu veřejné mínění a vytvořit tím tlak na politickou reprezentaci hostitelských zemí k podpoře kurdských bojovníků na Blízkém východě. Této situace se ale bude na pozadí probíhající letecké kampaně ze strany Turecka dosahovat jen velice obtížně.

Jak lze ovšem zaznamenat z rozhovorů s představiteli kurdských diaspor, internetových diskuzí a dalších semioficiálních i neoficiálních zdrojů, řada Kurdů nevěří v aktivní zapojení Evropy a USA v jejich prospěch. Naopak jsou v tomto bodě skeptičtí a v opatrné a mírové upozorňování na vlastní problémy v Sýrii a Iráku příliš nevěří. Aktuální vývoj, který výrazně zasáhl do podoby tureckého angažmá v boji proti IS i vůči PKK, zastihl autory tohoto textu přímo při jeho dokončování a do značné míry snížil pravděpodobnost turecko-kurdské spolupráce v boji proti IS. Naopak se zde vynořila varianta eskalace konfliktu na obou stranách, a to navzdory Öcalanově výzvě o ukončení násilí. Turecko v současnosti intenzivně útočí více na kurdské cíle než na cíle IS a využívá tak konfliktu k vyřízení si vlastních účtů s PKK pod zástěrkou boje proti islámskému terorismu.

S tím, jak se zvyšuje míra útlaku Kurdů na Blízkém východě, vyvstává prostor pro jejich radikalizaci v Evropě. Nelze přitom vyloučit ani možnost uchýlení k násilí podobně, jako tomu bylo v polovině 90. let. Toto násilí přitom může cílit jak na cíle hostitelských zemí, jež neprokazují „dostatečnou“ podporu kurdské věci (především nevyvinutí tlaku na Turecko), ale také na cíle jiných náboženských a etnických diaspor

(turecké, jezídské, arabské, islamistické). Se vzrůstající radikalizací by velice pravděpodobně začalo docházet k vnitřnímu štěpení kurdské diaspory na umírněné a násilí odmítající, a na extremisty. V takovéto atmosféře pak nelze vyloučit ani vnitrokomunitní násilí či hrozbu násilím. Klíčovými proměnnými, které budou rozhodovat o tomto vývoji ve středoevropských diasporách, je turecké angažmá v ozbrojené kampani proti Kurdům (především vůči PKK) a situace na bojišti s Islámským státem. Pro diasporu je také důležitá dekriminalizace PKK v evropských zemích, vůči čemuž lze ale očekávat silný turecký odpor.

Důležitou bezpečnostní otázkou jsou rovněž potenciální problémy s příslušníky diaspory, kteří odešli bojovat proti (i pro) IS a postupně se vrací zpět do Evropy, případně mohou v důsledku eskalace konfliktu obrátit zbraně vůči Turecku. Ať už stáli a stojí tito lidé na jakékoli straně pomyslné barikády na Blízkém východě, jejich bojové zkušenosti, radikalizace (náboženská či nacionalistická), ochota sáhnout k násilí při řešení problémů představují hmatatelnou hrozbu evropské a regionální bezpečnosti. I při realistickém odhadu je nutné počítat se vzednutím radikalismu, nacionalismu a hrozby terorismu ze strany kurdské menšiny ve střední Evropě. V jaké míře a jak masově se to projeví, to už záleží jak na vnějších okolnostech, tak na reakci samotné kurdské diaspory.

Tento článek byl zpracován v rámci projektu specifického výzkumu Katedry politologie FSS MU „Aktuální problémy politologického výzkumu (kód MUNI/A/1342/2014)“.

Poznámky k textu a použítá literatura:

- [1] Viz KRAUS, Josef. Islámský stát: aktéři konfliktu, jejich participace, motivy a cíle, *Vojenské rozhledy*, 2015, roč. 24 (56), č. 2, s. 20–36, ISSN 1210-3292 (tištěná verze), ISSN 2336-2995 (on-line), dostupné z www.vojenskerozhledy.cz.
- [2] Al-Monitor, 21. 2. 2013. Ras al-Ain Agreement Between FSA and Kurds Reduces Tensions, Dostupné on-line: <http://www.al-monitor.com/pulse/politics/2013/02/ras-al-ain-agreement-syria.html#ixzz3WMJs9hFo>
- [3] The Independent, 13. 11. 2013. Syria's Kurds move towards autonomy with announcement of transitional government, Dostupné on-line: <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/syrias-kurds-move-towards-autonomy-with-announcement-of-transitional-government-8935441.html>
- [4] PORTER, Tom. 2015. City lies in ruins, as fighters celebrate final victory over Islamic State, *International Business Times*, Dostupné on-line: <http://www.ibtimes.co.uk/kobani-80-destroyed-battle-isis-says-kurdish-leader-1486123>
- [5] BBC, 8. 10. 2014. Kobane: Air strikes help Syria town curb IS, Dostupné on-line: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-29526783>
- [6] Syrian Observatory for Human Rights, 31. 10. 2014. *More than 20 vehicles enter the city of Kobani*, Dostupné on-line: <http://syriahr.com/en/2014/10/more-that-20-vehicles-enter-the-city-of-kobani/>
- [7] The Wall Street Journal, 21. 3. 2015. *Kurdish Rebel Leader Repeats Call to End Armed Struggle in Turkey*, Dostupné on-line: <http://www.wsj.com/articles/kurdish-rebel-leader-repeats-call-to-end-armed-struggle-in-turkey-1426953264>
- [8] The Wall Street Journal, 22. 7. 2015. *Turkey Says Suicide Bomber Was Its Citizen*, Dostupné z: <http://www.wsj.com/articles/two-turkish-police-officers-shot-dead-1437555278>
- [9] BBC, 2. 8. 2015. *Turkish troops killed in 'Kurdish PKK suicide blast'*, Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-33750803>
- [10] Business Insider, 13. 8. 2015. *Senior US military official: Turkey 'needed a hook' and tricked us on ISIS*, Dostupné z: <http://www.businessinsider.com/us-and-turkey-anti-isis-campaign-and-pkk-2015-8#ixzz3isMQUQWc>
- [11] Kurdistán je strategicky umístěné území zahrnující významné části Turecka, Íránu, Iráku a Sýrie. Název se objevuje zřejmě v 11. století, běžně používán je přibližně posledních 600 let (van Bruinessen, 2000: 2).

- [12] Kurdáská diaspora ovšem není přítomna pouze v Evropě, ale najdeme ji i (krom blízkého okolí území Kurdistánu) např. i na severu Ameriky či v Austrálii. Odhady hovoří o tom, že mimo Kurdistán žije až třetina Kurdů.
- [13] CONRAD, N. Welcome to the Kurdish conflict in Germany. *DW* [on-line]. 2013 [cit. 2015-15-03]. Dostupné z: <http://www.dw.de/welcome-to-the-kurdish-conflict-in-germany/a-16711363>
- [14] ALKAN, G. „Weil ich Kurden hasse“. *Der Standard* [on-line]. 2011 [cit. 2015-15-03]. Dostupné z: <http://dastandard.at/1319181629065/Anti-PKK-Demo-Wien-Weil-ich-Kurden-hasse>
- [15] Výjimku představují Kurdové, kteří v 19. století odešli na území dnešní Gruzie, Arménie a Azerbajdžánu, ovšem během Stalinovy vlády byli násilně deportováni i na Sibiř (van Bruinessen, 2000: 3).
- [16] WAHLBECK, Ö. *Kurdish Diasporas. A Comparative Study of Kurdish Refugee Communities*. London, New York: MacMillan Press, St. Martin's Press, 1999. ISBN: 978-0312220679; Van BRUIJNESSEN, M. Transnational Aspects of the Kurdish Question, Working paper. *Florence Robert Schuman Centre for Advanced Studies, European University Institut* [on-line]. 2000 [cit. 2015-15-03]. Dostupné z: http://www.let.uu.nl/~Martin.vanBruinessen/personal/publications/transnational_Kurds.htm
- [17] EMANUELSSON, Ann C., 2005, Diaspora Global Politics: Kurdish Transnational Networks and Accommodation of Nationalism, Göteborg, s. 85–87.
- [18] ALINIA, M. *Spaces of Diasporas: Kurdish identities, experiences of otherness and politics of belonging*. Göteborg: Department of sociology, Göteborg university, 2004. ISBN 91-974437-8-6, s. 30-31.
- [19] Spolupráci mezi Kurdy v diaspoře komplikují mj. i odlišné a vzájemně nesrozumitelné dialekty, které používají.
- [20] Van BRUIJNESSEN, M. *The Kurds in Movement: Migrations, mobilisations, communications and the globalisation of the Kurdish question*. Working Paper no. 14, Islamic Area Studies Project, Tokyo, Japan, 1999, s. 10–16.
- [21] GOLPY, O. Why Kobane mattered to the Kurds and the world. *Rudaw.net* [on-line]. 2015 [cit. 2015-15-03]. Dostupné z: <http://rudaw.net/english/opinion/28012015>
- [22] BUNDESAMT FÜR VERFASSUNGSSCHUTZ. Extremism of foreigners (excluding Islamism); *Verfassungsschutz.de* [on-line]. 2015 [cit. 2015-15-03]. Dostupné z: <http://www.verfassungsschutz.de/en/fields-of-work/extremism-of-foreigners-excluding-islamism>
- [23] CONRAD, N. Welcome to the Kurdish conflict in Germany. *DW* [on-line]. 2013 [cit. 2015-15-03]. Dostupné z: <http://www.dw.de/welcome-to-the-kurdish-conflict-in-germany/a-16711363>
- [24] K násilným střetům mezi Kurdy a tureckými nacionalisty došlo kupříkladu i na oslavě Newrozu v Kaiserslauternu 21. 3. 2014. Střety si vyžádaly dva zraněné (Bundesamt für Verfassungsschutz 2015).
- [25] Izraeli byl Kurdy přičítán podíl na zadržení Ócalana.
- [26] BASER, B. *Diaspora politics and german kurdish question* [on-line]. 2013 [cit. 2015-15-03]. Dostupné z: <http://www.kent.ac.uk/politics/carc/diasporas-and-securitisation/documents/diaspora-politics-and-germanys-kurdish-question.pdf>
- [27] KURT, I. *Kurdish Diaspora Cannot Be Ignored* [on-line]. 2013 [cit. 2015-15-03]. Dostupné z: <http://www.al-monitor.com/pulse/politics/2013/03/kurdish-diaspora-cannot-be-ignored.html>
- [28] Na druhou stranu např. v Hamburku byly zaznamenány případy mladých Kurdů, kteří odešli bojovat do Sýrie na straně Islámského státu (Popp 2014)
- [29] DIEHL, J. – SCHMID, F. Bound for Syria: German Kurds Join Fight against Islamic State. *Spiegel On-line* [on-line]. 2014 [cit. 2015-15-03]. Dostupné z: <http://www.spiegel.de/international/world/kurds-from-germany-joining-pkk-in-fight-against-islamic-state-a-999560.html>
- [30] MACDIARMID, C. Peshmerga frown on foreign volunteers. *Rudaw.net* [on-line]. 2015 [cit. 2015-15-03]. Dostupné z: <http://rudaw.net/english/kurdistan/16022015/OLSEN, J. – RITTER, K. Kurds in Europe take up arms against IS group. Washington Times> [on-line]. 2014 [cit. 2015-15-03]. Dostupné z: <http://www.washingtontimes.com/news/2014/sep/16/kurds-in-europe-take-up-arms-against-is-group/?page=all>
- [31] KERN, S. Germany: Holy War Erupts in Hamburg. *Gatestone Institute* [on-line]. 2014 [cit. 2015-15-03]. Dostupné z: <http://www.gatestoneinstitute.org/4780/hamburgholylwar>
- [32] SCHMIDINGER, T. *The Kurdish Diaspora in Austria and its imagined Kurdistan* [on-line]. 2011 [cit. 2015-15-03]. Dostupné z: http://blog.lib.umn.edu/gpa/globalnotes/The%20Kurdish%20Diaspora%20in%20Austria%20T_Schmidinger.pdf
- [33] BUNDESMINISTERIUM FÜR INNERES. *Verfassungsschutzbericht 2013* [on-line]. 2014 [cit. 2015-15-03]. Dostupné z: http://www.bmi.gv.at/cms/BMI_Verfassungsschutz/Verfassungsschutzbericht_2013.pdf
- [34] ALKAN, G. „Weil ich Kurden hasse“. *Der Standard* [on-line]. 2011 [cit. 2015-15-03]. Dostupné z: <http://dastandard.at/1319181629065/Anti-PKK-Demo-Wien-Weil-ich-Kurden-hasse>

- [35] KURIER. *Zwei Verletzte bei Kurden-Demo in Bregenz* [on-line]. 2014 [cit. 2015-15-03]. Dostupné z: <http://kurier.at/chronik/oesterreich/zwei-verletzte-bei-kurden-demo-in-bregenz/90.631.424>
- [36] Ibid.; ORF. *Tausende Teilnehmer bei Kobane-Demo* [on-line]. 2014 [cit. 2015-15-03]. Dostupné z: <http://wien.orf.at/news/stories/2673187/>
- [37] Blíže ke kurdské komunitě v České republice a jejím aktivitám viz MAREŠ, M. – MURAD, M. (2015): *Kurdská komunita v České republice, Český lid*, č. 1, 2015.
- [38] Část Kurdů ale s používáním vlajek jednotlivých stran a politických vůdců nesouhlasí, stejně tak se objevuje i kritika směřující na zpolitizování KOS zejména ze strany mladších Kurdů (Respondent 2, rozhovor 24. 11. 2014, Praha; Respondent 3, rozhovor 28. 11. 2014, Praha).
- [39] Česká kurdská komunita je příliš slabá a příliš roztržštěná pro vytvoření nějakého efektivního tlaku na vládu ČR, aby ta více podporovala Kurdy bojující proti IS.